

การวิเคราะห์กระบวนการจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในด้านบัญชี
ของวัดในจังหวัดอุดรธานี ตามคู่มือไวยาวัจกร
**The Analysis of Accounting Procedures and Internal Control
of Temples in Udon Thani Province Following the Temple
Affair Manager Manual**

เจียรชัย เสาสามา และปวีณา กองจันทร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Theanchai Saosama and Paweena Kongchan

Khon Kaen University, Thailand.

Corresponding Author, Email: theanchai.saosama@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในด้านบัญชีของวัดตามคู่มือไวยาวัจกร และ 2) เสนอแนะแนวทางการพัฒนารูปแบบจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในด้านบัญชีของวัด งานวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำบัญชีของวัด จำนวน 7 คน จากวัดในพื้นที่ อ.เมือง จ.อุดรธานี จำนวน 3 แห่ง การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยวิเคราะห์แก่นสาระของเรื่อง และใช้เทคนิคตรวจสอบสามเส้าเพื่อตรวจสอบข้อมูล

ผลการวิจัย พบว่า

1) วัดขนาดเล็ก เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดทำบัญชีและไม่มีการควบคุมภายในด้านบัญชีของวัดตามคู่มือไวยาวัจกร ส่วนวัดขนาดกลางและขนาดใหญ่ ไวยาวัจกรร่วมกับผู้ที่เจ้าอาวาสวัดมอบหมายเป็นผู้จัดทำบัญชีร่วมกัน โดยมีการควบคุมภายในด้านบัญชีของวัดตามคู่มือไวยาวัจกร ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีของวัดตามคู่มือไวยาวัจกร พบว่าวัดขนาดเล็กไม่สามารถปฏิบัติตามคู่มือไวยาวัจกรมากที่สุด ส่วนวัดขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ไม่ได้ทำการออกใบเสร็จรับเงินและใบโมทนาบัตรทุกครั้งทุกรายการตามคู่มือไวยาวัจกร

วันที่รับบทความ: 18 มกราคม 2563; วันที่แก้ไขบทความ: 20 กุมภาพันธ์ 2563; วันที่ตอบรับบทความ: 22 กุมภาพันธ์ 2563

Received: January 18, 2020; Revised: February 20, 2020; Accepted: February 22, 2020

2) จากผลการศึกษาได้เสนอแนะสำนักงานพระพุทธศาสนา ควรแต่งตั้งเจ้าหน้าที่เข้ามาช่วยดูแลและแนะนำการจัดทำบัญชีให้กับวัดขนาดเล็ก และเสนอแนะให้มีการปรับปรุงคู่มือไวยาวัจกรที่สอดคล้องกับวัดแต่ละขนาด เพื่อเกิดประโยชน์สูงสุดด้านการบริหารจัดการบัญชีวัด

คำสำคัญ: การจัดทำบัญชี, การควบคุมภายใน, บัญชีของวัด, คู่มือไวยาวัจกร

Abstracts

The purposes of this research were to analyze the temple's accounting procedures and the internal accounting control according to the temple affair manager manual, and to develop an approach to improve the temple's accounting procedure and the internal accounting control. This study employed qualitative research methods for collecting and analyzing data. The data were collected through an in-depth interview method from 7 accounting-related informants from three temples. The data were thematic analysis and the triangulation method.

Results showed that: 1) the small-sized temples, the abbot was the sole accountant and had no internal accounting control. In the medium-sized temples and large-sized temples, the temple wardens and those assigned by an abbot took responsibility for the accounting procedures. This process had the internal accounting control according to the temple affair manager manual. 2) the problems of the temple's accounting procedures found that, the small-sized temples were not able to do accounting according to the temple affair manager manual. The medium-sized temples and large-sized temples, the both sizes were not able to issue the donation receipt every time. 3) the researcher suggested that: the national office of Buddhism should assign a knowledgeable officer to supervise small-sized temples about the accounting, the temple affair manager manual should be modified to suitable with each temples size in order to generate the great benefits in temples' management

Keywords: Accounting Procedures, Internal Control, Accounting for temples, Temple Affair Manager Manual

บทนำ

การจัดทำบัญชีมีความสำคัญต่อทุกองค์กร รวมถึงวัดซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายและเป็นสถาบันการกุศลมีรายได้จากการรับบริจาคและจากการทำกิจกรรมทางศาสนา วัดจึงต้องจัดทำบัญชีตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550 : 79) เพื่อให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของฐานะการเงิน เป็นประโยชน์ต่อ

การบริหารจัดการ การควบคุมภายใน และสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งการจัดทำบัญชีของวัดนั้น ต้องมีการเปิดเผยข้อมูลสำนักพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ข้อมูลที่แสดงในรายงานทางการเงินควรมีความถูกต้องเป็นไปตามมาตรฐานการบัญชีที่รับรองโดยทั่วไป (สภาปฏิรูปแห่งชาติ, 2558 : ออนไลน์) สำนักพระพุทธศาสนา กำหนดให้วัดต้องจัดทำบัญชีตามรูปแบบที่กำหนดไว้ในคู่มือไวยาวัจกรของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เพื่อให้วัดถือปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎกระทรวงฉบับที่ 2 พ.ศ. 2511 ว่าด้วยการดูแลรักษาจัดการศาสนสมบัติวัดให้เป็นไปด้วยดี เพื่อให้การบริหารจัดการการเงินของวัด เกิดความโปร่งใส เป็นที่ยอมรับและศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และเพื่อให้วัดเป็นต้นแบบขององค์กรธรรมาภิบาล “การจัดทำบัญชี” (Accounting) โดยมีการจดบันทึก การจำแนก การสรุปผล และการจัดทำรายงานทางการเงินโดยใช้หน่วยวัดเป็นเงินตรา การนำข้อมูลทางการเงินไปใช้ในการวางแผนหรือตัดสินใจในการ ดำเนินงานต่างๆ จึงจำเป็นที่จะต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน (สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2560 : ออนไลน์) วัดทั่วประเทศมีหน้าที่จัดทำบัญชี และจัดส่งบัญชีให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งในการจัดทำบัญชีทรัพย์สินของวัดทั้งรายรับ รายจ่าย ให้มีมาตรฐานบัญชีที่โปร่งใสตรวจสอบได้ เพื่อประโยชน์ของกิจการพระพุทธศาสนา (สภาปฏิรูปแห่งชาติ, 2558 : ออนไลน์)

แม้จะมีข้อบังคับให้วัดจัดทำบัญชี แต่จากรายงานการวิจัยของ ทวีวัฒน์ ปุณฺฑริกวัฒน์ (2552 : 9) พบว่า การบริหารวัดในปัจจุบันยังคงมีปัญหาหลายด้าน เช่น รัฐไม่ตรวจสอบการบริหารงบประมาณที่ได้จัดสรรให้กับวัด วัดไม่จัดทำบัญชีค่าใช้จ่ายเงินให้ชัดเจน เช่นเดียวกับปัญหาเกี่ยวกับการทำบัญชีของวัด จากงานวิจัยของ ฌดา จันทรสม (2555 : 101) พบว่า ยังมีวัดที่ไม่จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายเป็นประจำถึงร้อยละ 22.5 และไม่ทราบว่ามีให้จัดทำบัญชีร้อยละ 3.2 อีกทั้งยังไม่มีมีการตรวจสอบบัญชีจากผู้สอบบัญชี ร้อยละ 40.2 และจากการศึกษาของพีรณัฐ ชาติพิทย และกรรณิการ์ จะกอ (2554 : 52) พบว่า บางวัดมีการจัดทำบัญชีกันเองโดยยังมีได้จัดทำบัญชีตามคำแนะนำของกรมการศาสนา และคู่มือไวยาวัจกร โดยส่วนใหญ่แล้วเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดทำบัญชี ตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนของการบันทึกรายการทางบัญชี นอกจากนี้บางวัดไม่มีการแบ่งแยกหน้าที่กันระหว่างผู้มีหน้าที่ความรับผิดชอบดูแลทรัพย์สินกับผู้จัดทำบัญชี เพราะมีจำนวนบุคลากรไม่เพียงพอ รวมถึงผู้ทำบัญชีของวัดขาดความรู้ความสามารถทางด้านกระบวนการจัดทำบัญชีวัดและการบริหารจัดการทรัพย์สิน เจ้าอาวาสสามารถแต่งตั้งบุคคลที่ตนเห็นว่าสมควร เช่น

เครือข่ายหรือผู้ใกล้ชิดที่ไม่มีความรู้ความสามารถขึ้นมาทำหน้าที่เป็นกรรมการวัดได้ จึงนำไปสู่ปัญหาความไม่โปร่งใสของการทำบัญชี เกิดการรั่วไหลของเงิน หรือการมีผลประโยชน์ ในกิจการงานของวัด

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของวัดในเขตพื้นที่อ.เมือง จ.อุดรธานี ของสำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี (2562 : 9) พบว่า วัดมีขนาด จำนวนพระสงฆ์ ทรัพย์สิน แหล่งที่มาของรายได้ จำนวนเงินเข้าออก จำนวนคณะกรรมการวัด ที่แตกต่างกัน การ กำหนดรูปแบบการบันทึกบัญชีให้กับทุกวัดปฏิบัติเหมือนกัน ย่อมทำให้ปฏิบัติได้ยาก เช่น วัด ขนาดเล็ก มีรายรับไม่กี่รายการต่อเดือน รายการรับเงินน้อย ผู้บันทึกบัญชีเพียงสมุห์รับเงิน เพียงเล่มเดียว ก็ทำให้ทราบฐานะการเงิน ผู้บันทึกจึงไม่เห็นความจำเป็นในการทำสมุดบัญชี แยกประเภท ดังนั้น ผู้บันทึกจึงไม่สามารถการปฏิบัติตามคู่มือไวยาวัจกรได้ ส่วนวัดขนาด กลางและขนาดใหญ่มีความพร้อมที่มากกว่ามีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายรายวัน บัญชี แยกประเภท และรายงานรายรับ - รายจ่าย และเงินคงเหลือ อย่างถูกต้องและครบถ้วน ตามที่กำหนด ดังนั้น รูปแบบการจัดทำบัญชีจึงต้องมีการพิจารณาให้เหมาะสมกับความ แตกต่างนั้น นอกจากนี้ การวิจัยหลายฉบับได้ชี้ให้เห็นปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชี ของวัดมากมาย อย่างงานวิจัยของ ธัญลักษณ์ สีสาทระกูล (2556 : 60) พบว่า ผู้จัดทำบัญชี วัดส่วนใหญ่ขาดความรู้ความชำนาญ ทำให้ไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติงานด้านบัญชี การบันทึกข้อมูลไม่ครบถ้วน และไม่มีการตรวจสอบเอกสาร ทำให้การจัดทำบัญชีของวัด ถูกต้อง เอกสารไม่ครบถ้วน และไม่มีการตรวจสอบเอกสารรายการ เอกสารต่างๆ ที่จัดทำขึ้น ไม่เป็นไปตามแบบของกรมศาสนา วัดขาดการควบคุมเอกสารประกอบการบันทึกบัญชี ทำให้ เอกสารเกิดการสูญหาย และไม่สามารถตรวจสอบได้ บางวัดไม่มีการแยกสมุดบัญชีต่างๆ ใน การลงบัญชีรับเงินและจ่ายเงิน ซึ่งต้องจัดทำบัญชีแยกคนละเล่ม ไม่มีการจัดทำงบการเงิน และยอดคงเหลือ ณ วันสิ้นปี และจัดทำงบดุลในรอบ 1 ปี ไม่ได้บันทึกทรัพย์สินโดยแยก ประเภทออกเป็นทะเบียนสังฆาริมทรัพย์และอสังฆาริมทรัพย์ มีการจัดเก็บเอกสาร บันทึก ข้อมูลด้านบัญชีไม่ถูกต้อง ไม่ครบถ้วน และไม่แยกประเภทบัญชี วัดไม่มีการแบ่งหน้าที่ที่ ชัดเจน เจ้าหน้าที่คนใดคนหนึ่งรับผิดชอบตั้งแต่ต้นจนจบเพียงผู้เดียวเป็นการเปิดโอกาสให้ เจ้าหน้าที่หรือเจ้าอาวาสทุจริตได้ ซึ่งปัญหาเหล่านี้นับเป็นอุปสรรคในกระบวนการจัดทำบัญชี และการควบคุมภายในด้านบัญชีของวัดตามคู่มือไวยาวัจกร

จากความสำคัญและปัญหาที่ได้กล่าวไว้ว่า วัดควรมีรูปแบบการจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในอย่างไร เพื่อให้มีรายงานทางการเงินที่ถูกต้อง และสามารถนำมาใช้ในการบริหารจัดการได้ ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาและวิเคราะห์อุปสรรคในกระบวนการจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในด้านบัญชีของวัดตามคู่มือไวยาวัจกร และพัฒนาแนวทางการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมสำหรับวัดแต่ละขนาด

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในด้านบัญชีของวัดตามคู่มือไวยาวัจกร
- 2) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในด้านบัญชีของวัดตามคู่มือไวยาวัจกร
- 3) เสนอแนะแนวทางการพัฒนากระบวนการจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในด้านบัญชีของวัด

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดทำบัญชีของวัด ได้แก่ พระ สามเณร และไวยาวัจกร ที่อยู่ ณ วัดที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี และเป็นวัดที่มีทั้งข้อมูลรายรับและจำนวนพระ, สามเณร อยู่ในฐานข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี (2562 : 9) เลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 7 คน จาก 3 วัด ประกอบด้วยวัด 3 ขนาด ได้แก่ ขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ ซึ่งผู้ศึกษาสุ่มเลือกจากการแบ่งขนาดวัดตามรายรับของวัดและจำนวนพระ, สามเณร ดังนี้

วัดขนาดเล็ก รายได้ 0 - 631,633 บาท และมีพระ, สามเณร 1-7 รูป ผู้ศึกษาได้เลือกวัด ก ต.บ้านจั่น อ.เมืองอุดรธานี เป็นตัวแทนวัดขนาดเล็กในการศึกษา ซึ่งข้อมูลรายรับที่วัดได้ส่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนา เท่ากับ 114,000 บาท และมีจำนวนพระ, สามเณร จำนวน 5 รูป

วัดขนาดกลาง รายได้ 631,634 - 1,263,266 บาท และมีพระ, สามเณร 8-14 รูป
จึงเลือกวัด ข ต.บ้านตาด อ.เมืองอุดรธานี เป็นตัวแทนวัดขนาดกลาง ซึ่งข้อมูลรายรับที่วัดได้ส่ง
ให้สำนักพระพุทธศาสนา เท่ากับ 663,542 บาท และมีจำนวนพระ, สามเณร จำนวน 14 รูป

วัดขนาดใหญ่ รายได้ตั้งแต่ 1,263,267 บาทขึ้นไป และมีพระ, สามเณร จำนวน
15 รูปขึ้นไป จึงเลือกวัด ค ต.บ้านจั่น อ.เมืองอุดรธานี เป็นตัวแทนวัดขนาดใหญ่ ซึ่งข้อมูล
รายรับที่ส่งให้สำนักพระพุทธศาสนา เท่ากับ 2,832,251 บาท และมีจำนวนพระ, สามเณร
จำนวน 18 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ
ลักษณะการดำเนินงานทั่วไปของวัด การรับเงิน การจ่ายเงิน วิธีการจัดทำบัญชีที่ใช้อยู่ใน
ปัจจุบัน ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการจัดทำบัญชีของวัดตามคู่มือไวยวัจกร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการเก็บแบบปฐมภูมิ โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้
เกี่ยวข้องกับการทำบัญชีวัด ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลวัดขนาดเล็ก วัด ก จำนวน 1 ราย ได้แก่ เจ้าอาวาส

ผู้ให้ข้อมูลวัดขนาดกลาง วัด ข จำนวน 3 ราย ได้แก่ รักษาการเจ้าอาวาส
ไวยวัจกร และคณะกรรมการวัดที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาส

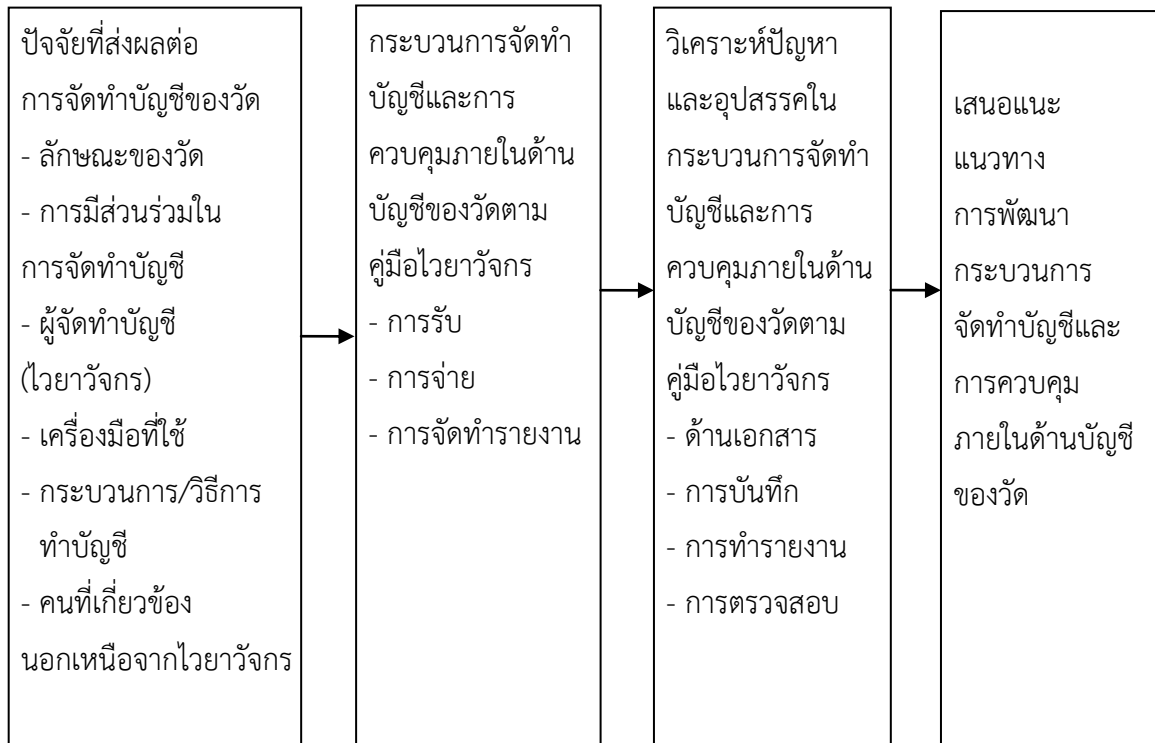
ผู้ให้ข้อมูลวัดขนาดใหญ่ วัด ค จำนวน 3 ราย ได้แก่ เจ้าอาวาส ไวยวัจกร และ
คณะกรรมการวัดที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาส

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องมาจัดกลุ่มข้อมูล
ผู้ศึกษาทำการวิเคราะห์แก่นสาระของเรื่อง (Thematic Analysis) เพื่ออธิบายและ
วิเคราะห์กระบวนการจัดทำบัญชี การควบคุมภายใน ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชี
และการควบคุม รวมทั้งข้อเสนอแนะต่างๆ ซึ่งได้จากการบทสัมภาษณ์ และทำตรวจสอบ
ข้อมูลใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) โดยพิจารณาแหล่งสถานที่ และ
แหล่งบุคคลที่สัมภาษณ์แตกต่างกัน เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูล

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การทำการวิจัยเพื่อการวิเคราะห์กระบวนการจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในด้านบัญชีของวัดในจังหวัดอุดรธานี ตามคู่มือไวยาวัจกร จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. กระบวนการจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในด้านบัญชีของวัดตามคู่มือไวยาวัจกร

1.1 กระบวนการรับเงินของวัด

วัดขนาดเล็ก มีรายได้จากเงินบริจาคที่อุบาสก-อุบาสิกาที่มาไหว้พระได้ถวายให้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของวัด เงินบริจาคที่ได้จากการถวายของเมื่อไปสวดมนต์ในงานพิธีต่าง ๆ เงินบริจาคจากงานกฐิน และงานผ้าป่า ซึ่งเงินที่ได้รับบริจาคเป็นเงินสดทั้งหมด จำนวนเงิน

บริจาคไม่สูงมาก รายรับที่ได้จากการบริจาคเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลเอง วัดไม่มีไวยาวัจกรและกรรมการวัดเป็นผู้ดูแลร่วมด้วย การจัดทำบัญชีเจ้าอาวาสไม่มีการจดยรายรับประจำวันที่ได้รับเข้ามา และไม่มีการนำเงินเข้าบัญชีวัดตามที่สำนักงานพระพุทธศาสนากำหนด เนื่องจากไม่สะดวกในการเดินทางนำเงินไปฝากกับธนาคาร เจ้าอาวาสเป็นผู้เก็บรักษาเงินไว้ด้วยตนเอง ในส่วนของเงินบริจาคเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน เพื่อซ่อมแซมศาสนสถาน ซ่อมแซมรั้ววัด ซ่อมแซมโบสถ์ เป็นต้น วัดจะแจ้งให้ญาติโยมทราบเพื่อแสดงความจำนงเงินในการบริจาคตามศรัทธา เมื่อวัดมีการก่อสร้างผู้ที่แสดงความจำนงในการบริจาคจะเป็นผู้ชำระเงินด้วยตนเอง ทางวัดจะไม่ถือเงินส่วนนี้ไว้เอง เพื่อแสดงความโปร่งใสของการรับจ่ายเงิน และลดความยุ่งยากในการจัดทำบัญชีของทางวัด การออกใบอนุโมทนาบัตรจะออกให้เมื่อผู้บริจาคต้องการ วัดไม่มีผู้รับบริจาคและไม่ประสงค์รับเงินสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนา

วัดขนาดกลาง มีรายได้จากเงินบริจาคของอุบาสกอุบาสิกาที่มาไหว้พระทำบุญในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่บริจาคถวายเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายภายในวัด เงินบริจาคในโอกาสพิเศษ เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า เงินบริจาคงานพิธีงานบวช งานศพ เงินบริจาคเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน เช่น งานซ่อมแซมโบสถ์หรือ ศาสนสถานอื่น ๆ เงินบริจาคเป็นกรณีพิเศษเฉพาะบุคคลที่มีมูลค่าสูง ซึ่งเงินบริจាកการกุศลที่ผู้บริจาคแจ้งวัตถุประสงค์ไว้ วัดระบุนวัตถุประสงค์การบริจาคในสมุดบันทึกตรวจสอบ และมีผู้รับบริจาค่าน้ำค่าไฟ เงินที่ได้รับบริจาคมี่ทั้งเงินสด และการโอนเงิน วัดมีผู้รับผิดชอบที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสเป็นผู้บันทึกข้อมูลในสมุดบัญชีร่วมกับไวยาวัจกร และให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ตรวจสอบ การเก็บรักษาเงินไวยาวัจกรเป็นผู้เก็บรักษาเงินร่วมกันกับคณะกรรมการวัด และมีการนำเงินส่วนเกินฝากธนาคาร โดยมีการเปิดบัญชีของวัดร่วมกันระหว่างเจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และผู้ดูแลผลประโยชน์ที่เจ้าอาวาสมอบหมายให้ทำหน้าที่รับเงิน สำนักงานพระพุทธศาสนาได้แต่งตั้งเจ้าอาวาสเพื่อรักษาการแทน ไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัด จึงได้เปิดบัญชีของวัดเพิ่มอีก 1 บัญชี ซึ่งเป็นการเปิดบัญชีร่วมกัน 5 คน วัดมีผู้รับบริจาคและได้มีการมอบหมายในคณะกรรมการเปิด ปีละ 3 ครั้ง การออกใบเสร็จและใบโมทนาบัตรจะออกให้ทุกครั้งกับผู้บริจาคที่มีมูลค่าสูง หรือมีมูลค่าตั้งแต่ 1,000 บาท ขึ้นไป เช่น ทำบุญร่วมซ่อมแซมโบสถ์ ซ่อมแซมรั้ววัด ส่วนการทำบุญในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะลงบันทึกรายรับ การทำบุญกฐิน บุญผ้าป่า ไม่ได้ออกใบเสร็จหรือใบโมทนาให้กับผู้บริจาค การเก็บรักษาเงินสดไวยาวัจกรเป็นผู้เก็บเงิน โดยไวยาวัจกรถือเงินไว้มากกว่า 3,000 บาท แต่ไม่เกิน

10,000 บาท และเงินส่วนที่เหลือนำฝากไว้กับธนาคารในชื่อของบัญชีวัด ทั้งนี้ เงินบริจาคในโอกาสพิเศษ เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า ที่มีจำนวนเงินบริจาคเป็นจำนวนมากนั้น คณะกรรมการวัดมีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ของการจัดงานนั้นแยกออกมา หลังจากดำเนินงานเสร็จแล้วทำการหักค่าใช้จ่ายแล้ว ประกาศแจ้งให้ญาติโยมทราบ แล้วนำเงินคงเหลือไปฝากเข้าบัญชีของวัดทันที

วัดขนาดใหญ่ มีรายได้จากเงินบริจาคของอุบาสกอุบาสิกาที่มาทำบุญไหว้พระในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่บริจาคถวายเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายภายในวัด เงินบริจาคเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะด้าน เช่น งานซ่อมแซมโบสถ์หรือ ศาสนสถานอื่น ๆ เงินบริจาคในโอกาสพิเศษ เช่น ทอดกฐิน ผ้าป่า บุญมหาชาติ เงินบริจาคงานศพ เปิดค่ายธรรมะงานปาริวาสกรรม การเรียไรเงินด้วยการบอกบุญต่าง ๆ วัดมีการตั้งตู้รับบริจาคเฉพาะงานทำบุญที่สำคัญ โดยมีการมอบหมายคณะกรรมการในการเปิดตู้บริจาค มีการตั้งโต๊ะคณะกรรมการวัดเพื่อรับบริจาค ซึ่งไวยาวัจกรจะแจ้งรายนามและยอดบริจาคให้ญาติโยมได้รับทราบ มีการบริจาคที่ดินเพื่อเป็นทรัพย์สินของวัด การจัดทำบัญชีจะการแยกสมุดบันทึกของแต่ละงานออกจากกัน เนื่องจากมีรายนามของผู้บริจาคจำนวนมาก หลังจากนั้นจึงทำสรุปเพื่อนำข้อมูลไปลงในสมุดบัญชีของวัดต่อไป การรับเงินได้รับบริจาคเป็นเงินสด เงินโอน คิวอาร์โค้ด (QR Code) แคมเปญเช็ค การรับเงินบริจาคจะมีการออกไปเสร็จรับเงินแล้วลงบัญชีรายรับและอ้างเลขที่ใบเสร็จไว้ และออกไปโมทนาบัตรตามที่ผู้บริจาคร้องขอ การเก็บรักษาเงินแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ไวยาวัจกรเป็นผู้เก็บรักษาเพื่อสำรองเป็นค่าใช้จ่ายหมุนเวียนของวัด โดยถือเงินไว้จำนวน 5,000 - 10,000 บาท เงินผลประโยชน์ฝากไว้ในธนาคารในนามบัญชีวัด ซึ่งเปิดบัญชีในนาม จำนวน 5 คน ได้แก่ เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร มรรคทายก ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน การนำเงินเข้าบัญชีตามสะดวก ทั้งนี้ ไวยาวัจกรร่วมกับมรรคทายก ได้จัดทำสมุดรายรับ-รายจ่าย ส่วนการจัดทำรายงานและการตรวจสอบวัดมีคณะกรรมการวัดผู้ที่มีความรู้ด้านการจัดทำบัญชีเป็นผู้ช่วยไวยาวัจกรในการจัดทำบัญชีและเป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้อง

1.2 กระบวนการจ่ายเงิน

วัดขนาดเล็ก วัดมีรายจ่ายเป็นค่าสาธารณูปโภค เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าใช้จ่ายด้านอาหาร ปัจจัย 4 และอัฐบริวารอื่น ๆ ซึ่งเจ้าอาวาสส่วนค่าซ่อมบำรุงรักษาสถานที่และ

อุปกรณ์ ค่าก่อสร้างและซ่อมแซมอาคารสถานที่ในวัด วัดให้ผู้ที่แสดงความจำนงในการบริจาคเป็นผู้ชำระเงินด้วยตนเอง

วัดขนาดกลาง ไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัดจึงได้เปิดบัญชีของวัดเพิ่มอีก 1 บัญชี ซึ่งเป็นการเปิดบัญชีร่วมกัน 3 คน และสามารถถอนเงินได้จากการลงนาม 2 ใน 3 คน ซึ่งบัญชีเล่มนี้ไม่มีเจ้าอาวาสเปิดบัญชีร่วมด้วย เนื่องจากเจ้าอาวาสได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศ เพื่อความสะดวกในการรับและจ่ายเงิน ผู้เก็บรักษาสมุดบัญชี คือ ไวยาวัจกร ซึ่งเป็นผู้ถือเงินสดและใช้จ่ายเงิน ค่าใช้จ่ายของวัด ประกอบด้วย ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าซ่อมบำรุงรักษาสถานที่และอุปกรณ์ ค่าก่อสร้างและซ่อมแซมอาคารสถานที่ในวัด ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่ายารักษาโรค พระอาพาธ เป็นต้น เมื่อมีการใช้จ่ายเงินไวยาวัจกรจะมีใบเสร็จประกอบการจ่ายเงิน และลงบันทึกการจ่ายเงินทุกครั้ง ที่มีการใช้จ่ายเงินของวัด ได้รับทราบข้อมูลรายจ่ายที่เกิดขึ้น การจัดทำบัญชีประจำเดือน มีการประชุมคณะกรรมการผู้จัดทำตามความสะดวกโดยการเรียกประชุมผู้ที่ถือเงินของวัด โดยมีการแจ้งรายจ่ายของแต่ละคน ทั้งนี้วัดมีคณะกรรมการในการตรวจสอบการจัดทำบัญชี ก่อนส่งให้เจ้าอาวาสที่ได้รับการแต่งตั้งตรวจสอบอีกครั้ง พร้อมทั้งมีการรายงานให้เจ้าอาวาสเดิมที่ไปศึกษาต่อทราบ

วัดขนาดใหญ่ มีรายจ่ายเป็นค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าพัฒนาวัด ค่าซ่อมบำรุงรักษาสถานที่และอุปกรณ์ ค่าก่อสร้างและซ่อมแซมบูรณะอาคารสถานที่ในวัด ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่ายา พระอาพาธ เป็นต้น ค่าใช้จ่ายของวัดมีไวยาวัจกรเป็นผู้จ่ายเงิน โดยมีการลงบันทึกในสมุดช่วยจำของไวยาวัจกร และสมุดแยกจ่ายของวัด การบันทึกรายจ่ายทำร่วมกันไวยาวัจกรร่วมกับบรรคทายกเป็นผู้ลงบันทึกการจ่ายเงินทุกรายการที่ใช้จ่าย และมีใบเสร็จประกอบการจ่ายเงิน ทั้งนี้ ได้มีคณะกรรมการวัดที่ความรู้ด้านบัญชีเป็นผู้ช่วยตรวจสอบ ก่อนส่งให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ตรวจสอบ การถอนเงินจากบัญชีของวัด มีการลงนามในการถอนจำนวน 3 ใน 5 คน โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้เห็นชอบทุกครั้ง

1.3 การวิเคราะห์กระบวนการจัดทำบัญชี

วัดขนาดเล็ก กระบวนการจัดทำบัญชีตามคู่มือไวยาวัจกร วัดขนาดเล็กเจ้าอาวาสไม่ได้แต่งตั้งไวยาวัจกร หรือผู้จัดประโยชน์ ให้ทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด ไม่มีการเปิดบัญชีธนาคารเพื่อฝากเงินผลประโยชน์ของวัด วัดไม่มีใบเสร็จรับเงินผลประโยชน์ เพื่อเป็นหลักฐานแสดงรายรับ-รายจ่ายของวัด ไม่ได้บันทึกสมุดบัญชีแยกประเภท แต่มีการจัดทำบัญชีรับ-จ่าย

ประจำเดือนโดยใช้แบบของสำนักงานพระพุทธศาสนา และจัดทำปีแสดงรายรับ-รายจ่าย และเงินคงเหลือสำหรับ

วัดขนาดกลาง และวัดขนาดใหญ่ กระบวนการจัดทำบัญชี เป็นไปตามคู่มือ ไวยาวัจกร เจ้าอาวาสได้แต่งตั้งไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ เป็นผู้จัดทำบัญชีวัด มีการเปิดบัญชีเงินผลประโยชน์โดยใช้ชื่อ “บัญชีวัด.....” เพื่อเก็บรักษาเงินผลประโยชน์ เมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีเงินรับจ่ายและคงเหลือ ทั้งนี้เจ้าอาวาสได้ตรวจตราดูแลให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง วัดมีการจัดส่งรายงานการเงินของวัด (บัญชีรายรับ-รายจ่าย) ตามแบบที่สำนักงานพระพุทธศาสนาได้กำหนดให้กำหนด วัดมีการจัดทำบัญชีเป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีการบันทึกสมุดบัญชีเงินสด สมุดบัญชีเงินฝากธนาคาร สมุดบัญชีแยกประเภท บัญชีรับรายจ่ายของวัด (ศบว.5) งบปี แสดงรายรับ รายจ่าย และเงินคงเหลือ (ศบว.6) ตามที่คู่มือ ไวยาวัจกรให้ข้อเสนอแนะไว้

1.4 การวิเคราะห์การควบคุมภายในด้านบัญชี

วัดขนาดเล็ก มีกิจกรรมการควบคุมภายในไม่มาก วัดจะเน้นการตรวจสอบเอกสารการรับเงินและจ่ายเงิน เพื่อให้มั่นใจว่ามีการรับเงินและจ่ายเงินอย่างถูกต้อง ในส่วนของการกำกับทรัพย์สินภายในวัด จะเน้นการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ทรัพย์สิน และการเก็บรักษาทรัพย์สินในที่ปลอดภัย แต่วัดไม่มีการควบคุมภายในโดยการจัดทำเอกสาร เช่น ใบเสร็จรับเงิน ทะเบียนคุมสินทรัพย์

วัดขนาดกลาง และวัดขนาดใหญ่ มีกิจกรรมการควบคุมภายในตามคู่มือ ไวยาวัจกร วัดจะเน้นการตรวจสอบเอกสารการรับเงินและจ่ายเงิน เพื่อให้มั่นใจว่ามีการรับเงินและจ่ายเงินอย่างถูกต้อง การควบคุมภายในโดยการจัดทำเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ใบเสร็จรับเงิน ทะเบียนคุมสินทรัพย์ในส่วนของการกำกับทรัพย์สินภายในวัด จะเน้นการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ทรัพย์สิน และการเก็บรักษาทรัพย์สินในที่ปลอดภัย แต่จะเกิดความเสี่ยงเมื่อไม่มีการควบคุมภายในในกรณีที่ไม่ได้นำเงินสดที่ได้รับไปฝากธนาคารทันที ไม่มีการรายงานยอดเงินคงเหลือประจำวัน เอกสารการจ่ายเงินเมื่อจ่ายแล้วมีการประทับตรา “จ่ายแล้ว” ทำให้มีความไม่โปร่งใสเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีวัดได้

ตารางที่ 1 สรุปกระบวนการจัดทำบัญชีของวัดทั้ง 3 ขนาด

การจัดการทำ บัญชี วัด	สิ่งที่ปฏิบัติอยู่			
	การรับเงิน	การจ่ายเงิน	การจัดทำบัญชี	การรายงานและ ตรวจสอบ
วัดขนาดเล็ก	<ul style="list-style-type: none"> - แห่ลงรายได้ ได้แก่ เงินบริจาคจากงานศพ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ชาวบ้าน ทำบุญ การรับเงิน เป็นเงินสดอย่างเดียว - ไม่มีการแต่งตั้ง ไวยาวัจกรเป็นผู้รับผิดชอบดูแลเกี่ยวกับการรับเงิน - ไม่มีการออกใบเสร็จและใบโมทนาบัตร - เจ้าอาวาสถือเงินสดไว้เอง - ไม่มีการนำฝากเงิน ประโยชน์โดยการเปิดบัญชีชื่อวัดกับธนาคาร - ผู้ต้องการบริจาค เพื่อซ่อมแซมวัดถือเงินสดไว้เอง 	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าอาวาสเป็นผู้ชำระและจ่ายเงินด้วยตนเอง โดยมีรายจ่าย คือ ค่าอาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟ จ่ายตามใบเสร็จ โดยจ่ายเป็นเงินสด - ผู้ต้องการบริจาค จ่ายเงินให้ผู้รับเหมาเอง 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่แต่งตั้ง ไวยาวัจกรเป็นผู้ทำบัญชี เจ้าอาวาสจัดทำเอง - ไม่มีการจดบันทึก รายรับประจำวัน - ไม่ได้เปิดบัญชีชื่อวัดกับธนาคาร - เจ้าอาวาสบันทึกบัญชีสมุดรายรับ และรายจ่าย เพียงเล่มเดียว โดยมี การบันทึก ประจำเดือน - มีการบันทึกบัญชี เป็นลายลักษณ์อักษรตามคู่มือ ไวยาวัจกร ได้แก่ บัญชีซึ่งปี แสดง รายรับ รายจ่าย และเงินคงเหลือ (ศบว.6) 	<ul style="list-style-type: none"> - สรุปรายงาน รายรับ รายจ่าย และเงินคงเหลือ ประจำปี ส่งสำนักงาน พระพุทธศาสนา

ตารางที่ 1 สรุปกระบวนการจัดทำบัญชีของวัดทั้ง 3 ขนาด (ต่อ)

การจัดการทำ บัญชี วัด	สิ่งที่ปฏิบัติอยู่			
	การรับเงิน	การจ่ายเงิน	การจัดทำบัญชี	การรายงานและ ตรวจสอบ

การจัดทำ บัญชี วัด	สิ่งที่ปฏิบัติอยู่			
	การรับเงิน	การจ่ายเงิน	การจัดทำบัญชี	การรายงานและ ตรวจสอบ
วัดขนาดกลาง	- แห่ลงรายได้จากเงินบริจาค ของญาติโยม เงินบริจาคทั่วไปในงานวัด งานบุญ กฐิน งานผ้าป่า เงินทำบุญ งานศพ เงินบริจาคเพื่อซ่อมแซมศาสนสถาน การรับเงินเป็นเงินสด และการโอนผ่านบัญชี - มีการออกใบเสร็จและใบโมทนาบัตรให้กับผู้บริจาคมูลค่าตั้งแต่ 1,000 บาท ขึ้นไป - มีคณะกรรมการวัดเป็นผู้รับเงินและเปิดตู้บริจาค - มีการประกาศแจ้งให้ญาติโยมทราบ - ไวยาวัจกรเป็นผู้ถือเงินผลประโยชน์มากกว่า 3,000-10,000 บาท - นำเงินฝากไว้กับธนาคารในชื่อบัญชีวัดที่เปิดร่วมกัน 5	- ไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัดเป็นผู้ใช้จ่ายเงิน โดยมีรายจ่าย ได้แก่ ค่าอาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่ารักษาพยาบาล ค่ายา ค่าซ่อมแซมศาสนสถาน และศาสนสมบัติต่างๆ - ไวยาวัจกรบันทึกสมุดบัญชีรายจ่ายประจำวัน - การจ่ายเงินทุกครั้งต้องผ่านการอนุมัติจากผู้มีอำนาจ - มีการเก็บเอกสารหลักฐานการจ่ายเงิน	- แต่งตั้งไวยาวัจกรและคณะกรรมการเป็นผู้ทำบัญชี - ไวยาวัจกรร่วมกับคณะกรรมการวัด 5-6 คน บันทึกสมุดบัญชีแยกประเภททุกเดือน - มีการจัดทำบัญชีแยกเฉพาะงานที่มีรายรับเป็นจำนวนมาก เช่น งานกฐิน งานผ้าป่า เป็นต้น - มีการเปิดบัญชีธนาคารในชื่อบัญชีวัดร่วมกัน 5 คน - มีการบันทึกบัญชีเป็นลายลักษณ์อักษรตามคู่มือไวยาวัจกร ได้แก่ การบันทึกสมุดบัญชีเงินสด สมุดบัญชีเงินฝากธนาคาร สมุดบัญชีแยกประเภท บัญชีรับรายจ่ายของวัด (สบว.5) งบปีแสดงรายรับ	- รายงานเจ้าอาวาสเพื่อให้ตรวจสอบความถูกต้อง - สรุปรายงานรายรับ รายจ่าย และเงินคงเหลือประจำปี - ส่งสำนักงานพระพุทธศาสนา

การ จัดทำ บัญชี วัด	สิ่งที่ปฏิบัติอยู่			
	การรับเงิน	การจ่ายเงิน	การจัดทำบัญชี	การรายงานและ ตรวจสอบ
	คน - ไวยาวัจกรลง บันทึกบัญชีรายรับ ประจำวัน		รายจ่าย และเงิน คงเหลือ (ศบว.6) ตามที่คู่มือ ไวยาวัจกร	

ตารางที่ 1 สรุปกระบวนการจัดทำบัญชีของวัดทั้ง 3 ขนาด (ต่อ)

การ จัดทำ บัญชี วัด	สิ่งที่ปฏิบัติอยู่			
	การรับเงิน	การจ่ายเงิน	การจัดทำบัญชี	การรายงานและ ตรวจสอบ
วัดขนาดใหญ่	- แห่ลงรายได้จาก เงินบริจาค ของญาติ โยม เงินบริจาคทั่วไป ในงานวัด งานบุญ กฐิน งานผ้าป่า เงิน ทำบุญ งานศพ งาน เข้าปาริวาสกรรม เงินบริจาคเพื่อ ซ่อมแซมศาสนสถาน การรับเงินเป็นเงินสด การโอนผ่านบัญชี และ QR Code - มีการออกใบเสร็จ และใบโมทนาบัตร ให้กับผู้บริจาคทุก ครั้ง - มีคณะกรรมการวัด เป็นผู้รับเงินและเปิด ตู้บริจาค	- ไวยาวัจกรและ คณะกรรมการวัด เป็นผู้ใช้จ่ายเงิน โดยมีรายจ่าย ได้แก่ ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอาหาร ค่ารักษาพระ อาพาธ ค่ายา ค่า ซ่อมแซมศาสน สถานและศาสน สมบัติต่างๆ - ไวยาวัจกรบันทึก สมุดบัญชีรายจ่าย ประจำวัน - การจ่ายเงินทุก ครั้งต้องผ่านการ อนุมัติจากผู้มี อำนาจ - มีการเก็บเอกสาร	- แต่งตั้งไวยาวัจกร และคณะกรรมการ เป็นผู้ทำบัญชี - ไวยาวัจกรร่วมกับ คณะกรรมการวัด บันทึกสมุดบัญชี ประจำเดือน - มีการจัดทำบัญชี แยกเฉพาะงานที่มี รายรับเป็นจำนวน มาก เช่น งานกฐิน งานผ้าป่า เป็นต้น - มีการเปิดบัญชี ธนาคารในชื่อบัญชี วัดร่วมกัน 5 คน - มีผู้ที่มีความรู้ด้าน การจัดทำบัญชีเป็น ผู้ช่วยไวยาวัจกรใน การจัดทำบัญชี	- มีผู้ที่มีความรู้ ด้านการจัดทำ บัญชีเป็นผู้ช่วย ตรวจสอบความ ถูกต้อง - รายงานเจ้า อาวาสเพื่อให้ ตรวจสอบความ ถูกต้อง - สรุปรายงาน รายรับ รายจ่าย และเงินคงเหลือ ประจำปี ส่งสำนักงาน พระพุทธศาสนา

การจัดทำ บัญชี วัด	สิ่งที่ปฏิบัติอยู่			
	การรับเงิน	การจ่ายเงิน	การจัดทำบัญชี	การรายงานและ ตรวจสอบ
	- ไวยาวัจกรเป็นผู้ถือ เงินผลประโยชน์ มากกว่า 5,000- 10,000 บาท - นำเงินผลประโยชน์ ฝากไว้กับธนาคารใน ชื่อบัญชีวัดที่เปิด บัญชีร่วมกัน 5 คน - ไวยาวัจกรลง บันทึกบัญชีรายรับ ประจำวัน	หลักฐานการ จ่ายเงิน	- มีการบันทึกบัญชี เป็นลายลักษณ์อักษร ตามคู่มือไวยาวัจกร ได้แก่ การบันทึกสมุด บัญชีเงินสด สมุด บัญชีเงินฝากธนาคาร สมุดบัญชีแยก ประเภท บัญชีรับ รายจ่ายของวัด (ศบว.5) งบปี แสดง รายรับ รายจ่าย และ เงินคงเหลือ (ศบว.6)	

2. ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในด้าน บัญชีของวัดตามคู่มือไวยาวัจกร

2.1 ด้านบุคลากร

วัดขนาดเล็ก ไม่มีการแบ่งแยกหน้าที่กันระหว่างผู้ดูแลทรัพย์สินกับผู้ดูแลบัญชี
เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดทำบัญชีด้วยตนเอง การขาดแคลนบุคลากรในการช่วยทำบัญชี ผู้ทำบัญชี
ไม่มีความรู้ความชำนาญในด้านการจัดทำบัญชี และผู้มีอิทธิพลเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์
วัดขนาดกลาง ผู้ทำบัญชีไม่มีความรู้ความชำนาญในด้านการจัดทำบัญชี และวัดขนาดใหญ่
ผู้มีอิทธิพลเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์

2.2 ด้านเอกสาร

วัดขนาดเล็ก ไม่มีการใช้ใบเสร็จรับเงิน และเอกสารการอนุมัตินาบัตร เมื่อมีการ
รับบริจาค การจัดการเรื่องสินทรัพย์ไม่มีการให้เลขรหัส มีเอกสารไม่ครบถ้วน และไม่เป็นที่
ตามแบบของกรมศาสนา และขาดการควบคุมเอกสารประกอบการบันทึกบัญชี วัดขนาด
กลาง และวัดขนาดใหญ่ ไม่พบปัญหาด้านเอกสาร

2.3 ด้านกระบวนการ

วัดขนาดเล็ก การจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ไม่เป็นปัจจุบัน วัดไม่จัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ประจำวัน ไม่จัดทำทะเบียนคลังพัสดุและทรัพย์สินของวัด และการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัดยังอยู่ในวงจำกัด วัดขนาดกลาง และวัดขนาดใหญ่ไม่พบปัญหาด้านกระบวนการ

2.4 ด้านการควบคุมบัญชี

วัดขนาดเล็ก การจัดเก็บเอกสารบันทึกข้อมูลด้านบัญชีไม่ถูกต้อง ไม่ครบถ้วน และไม่แยกประเภทบัญชี จัดทำรายงานทางการเงินและเก็บไว้เองที่วัด มิได้มีการเผยแพร่ให้สาธารณชนได้รับทราบ และไม่มีการตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาต วัดขนาดกลาง และวัดขนาดใหญ่ ไม่มีการตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาต

3. แนวทางการพัฒนารูปแบบจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในด้านบัญชีของวัด

วัดขนาดเล็ก เสนอให้วัดอาจมีหรือไม่มีไวยาวัจกร ขึ้นกับความเหมาะสมของแต่ละวัด โดยอาจให้เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดทำบัญชีและผู้ตรวจสอบการจัดทำบัญชี การเก็บรักษาเงินผลประโยชน์มากกว่า 3,000 บาท ขึ้นไป การเปิดบัญชีวัด และการนำเงินเข้าบัญชีวัด พิจารณาดำเนินการต่างจากธนาคาร ซึ่งอาจมีการนำส่งเงินเข้าบัญชี เดือนละ 1 ครั้ง โดยมีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และคงเหลือ เพียงเล่มเดียว เพื่อนำข้อมูลมาทำสรุปประจำเดือน และสรุปประจำปีเพื่อส่งสำนักงานพระพุทธศาสนา และสำนักงานพระพุทธศาสนา ควรแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ เพื่อเข้ามาช่วยดูแล และแนะนำการจัดทำบัญชีให้กับวัดขนาดเล็ก

วัดขนาดกลางและวัดขนาดใหญ่ เสนอให้ควรมีผู้ที่มีความรู้ด้านบัญชี เป็นผู้ช่วยตรวจสอบการจัดทำบัญชีของไวยาวัจกร การเก็บรักษาเงินผลประโยชน์มากกว่า 3,000 บาท ขึ้นไป ควรให้เจ้าอาวาสเป็นหนึ่งในผู้เปิดบัญชี และการเบิกและจ่ายบัญชีทุกครั้งควรให้เจ้าอาวาสลงชื่อเห็นชอบ การเปิดบัญชีของวัดควรมีเพียงบัญชีเดียว การรับบริจาคในโอกาสพิเศษ เช่น งานทอดกฐิน งานทอดผ้าป่า เป็นต้น มีการแยกสมุดบัญชีการจัดงาน แล้วนำสรุปรายรับ-รายจ่าย มาลงในสมุดบัญชีของวัด เพื่อทำสรุปรายงาน และให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ตรวจสอบ

ตารางที่ 2 สรุปการเสนอแนะแนวทางการพัฒนารูปแบบจัดทำบัญชีของวัด

การจัดทำ บัญชี วัด	สิ่งที่เสนอแนะ			
	การรับเงิน	การจ่ายเงิน	กระบวนการจัดทำ บัญชี	การรายงาน
วัดขนาดเล็ก	อาจมีไวยาวัจกร หรือให้เจ้าอาวาส เป็นผู้รับเงิน	อาจมีไวยาวัจกร หรือให้เจ้าอาวาส เป็นผู้จ่ายเงิน	อาจมีไวยาวัจกรหรือ ให้เจ้าอาวาสเป็น ผู้จัดทำบัญชี	- สรุปประจำปี แสดง รายรับ รายจ่าย และเงินคงเหลือ
วัดขนาด กลาง	การเก็บรักษาเงิน ผลประโยชน์	การเบิกและจ่าย บัญชีทุกครั้งควร ให้เจ้าอาวาสลงชื่อ เห็นชอบ	- การเปิดบัญชีของ วัดควรมีเพียงบัญชี เดียว	นำส่งสำนักงาน พระพุทธ ศาสนา
วัดขนาดใหญ่	มากกว่า 3,000 บาท ขึ้นไป - มีการแยกสมุด บัญชีการจัดงาน เช่น งานกุฏิ งาน ผ้าป่า เป็นต้น			

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษา พบปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีของวัดแต่ละขนาด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ปัญหาด้านบุคลากร

วัดขนาดเล็ก ไม่มีการแบ่งแยกหน้าที่กันระหว่างผู้ดูแลทรัพย์สินกับผู้ดูแลบัญชี การขาดแคลนบุคลากรในการช่วยทำบัญชีทำให้เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดทำบัญชีด้วยตนเอง วัดขนาดเล็กและวัดขนาดกลาง ผู้ทำบัญชีไม่มีความรู้ความชำนาญในด้านการจัดทำบัญชี ย่อมส่งผลให้การทำบัญชีไม่ถูกต้อง ครบถ้วน ตามหลักคู่มือไวยาวัจกร นอกจากนี้ วัดขนาดกลาง และใหญ่ ผู้มีอิทธิพลเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์คนที่เข้ามาทำบัญชี หรือมีส่วนร่วมในการทำบัญชี มาแบบแสวงหาประโยชน์ ทำให้เกิดการทุจริต สอดคล้องกับกนก แสนประเสริฐ และคณะ (2545 : ก-ข) พบว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดทำบัญชีด้วยตนเอง อาจเป็นเพราะรายได้ที่มีไม่มากนัก ทำให้ไม่ยุ่งมากและซับซ้อนในการจัดทำบัญชี แต่การกระทำเช่นนี้ไม่ถูกต้องตามคู่มือ

ไวยาวัจกร นอกจากนี้เจ้าอาวาสไม่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำบัญชี ทำให้มีการจัดทำบัญชีไม่ถูกต้อง และผู้มีอิทธิพลเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์โดยการนำเงินของวัดไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว และไม่มีความโปร่งใส เกี่ยวกับการจัดทำบัญชีของวัด และสอดคล้องกับ ฌดา จันท์สม (2555 : 87) พบว่า ผู้ทำบัญชีวัดไม่มีความรู้ความชำนาญในด้านการจัดทำบัญชี นอกจากนี้ วัดขนาดกลางและวัดขนาดใหญ่คนที่เข้ามาทำบัญชี หรือมีส่วนร่วมในการทำบัญชี มาแบบแสวงหาประโยชน์ ทำให้เกิดการทุจริตมักจะเนื่องจากวัดมีรายได้ที่มีจำนวนมาก และสอดคล้องกับ พระมหาทวี โภธิเมธี (โพธิ์ตาด) (2559: 11) พบว่า ผู้บริหารการเงินของวัดยังขาดผู้เชี่ยวชาญในการบริหารการเงินวัด ขาดความรู้ในการบริหารการเงิน

2. ปัญหาด้านเอกสาร

วัดทั้ง 3 ขนาด มีการออกใบเสร็จรับเงินและใบโมทนาบัตรไม่ได้จัดทำทุกครั้งทุกรายการตามคู่มือไวยาวัจกร แต่ออกให้เป็นบางครั้ง การบันทึกรายการทรัพย์สินที่ไม่เป็นปัจจุบัน อาจเป็นเพราะการออกใบเสร็จรับเงินและใบโมทนาบัตรทุกครั้งทุกรายการมีความยอดการบริจาคนั้นไม่สูงมาก และญาติโยมผู้บริจาคไม่ได้ต้องการใบเสร็จรับเงินและใบโมทนาบัตร ทางวัดจึงไม่ได้ออกให้ทุกคน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิรณัฐ ยาทิพย์ และกรรณิการ์ จะกอ (2554 : 44-46) พบว่า บางวัดไม่มีการใช้เอกสารใบเสร็จรับเงินและเอกสารใบอนุโมทนาบัตร รวมไปถึงถึงลงบันทึกการรับจากรายรับอื่น ๆ ทำให้ขาดเอกสารสำคัญหลัก ๆ ในการที่จะติดตามยอดของรายรับจากการบริจาค การจัดการเรื่องสินทรัพย์ไม่มีการให้เลขรหัส อาจทำให้ทรัพย์สินเสียหายได้ทำให้ไม่สามารถมองเห็นภาพโดยรวมของเงินภายในพระอารามหลวง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฌดา จันท์สม (2555 : 89) พบว่า การจัดทำรายงานทางการเงินตามมาตรฐานบัญชีของวัดยังไม่มีหลักฐานเด่นชัดว่าวัดมีการดำเนินการได้อย่างถูกต้องโดยแม้ว่าวัดจะมีการบันทึกการรับ-รายจ่ายและจัดทำบัญชีเป็นประจำ แต่อาจเป็นบัญชีที่จัดทำขึ้นอย่างง่ายหรือตามความเข้าใจของผู้จัดทำเท่านั้นยังไม่สอดคล้องกับหลักมาตรฐานบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไป รวมถึงยังไม่มีมีการตรวจสอบเอกสารจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาตด้วย

3. ปัญหาด้านกระบวนการ

วัดขนาดเล็ก การจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ไม่เป็นปัจจุบัน ไม่จัดทำทะเบียนคลังพัสดุและทรัพย์สินของวัด และการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัดยังอยู่ในวงจำกัด อาจเป็นเพราะสมุดบัญชีที่ต้องบันทึกการรับ-รายจ่ายมีหลายเล่มจนเกินไป ซึ่งเกินความจำเป็น

สำหรับวัดขนาดเล็กที่มีรายรับ-รายจ่าย ไม่สูงมาก เจ้าอาวาสจึงจัดทำเฉพาะบัญชีรายรับ-รายจ่ายประจำวัน เล่มเดียว สอดคล้องกับ ธัญลักษณ์ ลีลาตระกูล (2556 : 61) พบว่า วัดมีการจัดเก็บเอกสารบันทึกข้อมูลด้านบัญชีไม่ถูกต้อง ไม่ครบถ้วน และไม่แยกประเภทบัญชี และสอดคล้องกับ ณา จันทร์สม (2555 : 101) พบว่า วัดไม่มีการตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาต ส่วนวัดขนาดกลาง และขนาดใหญ่ มีการบันทึกรายการทรัพย์สินที่ไม่เป็นปัจจุบัน สอดคล้องกับ ขวัญสุรางค์ ขำแจ่ม (2543 : 77) พบว่า การจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ไม่เป็นปัจจุบัน ส่วนใหญ่จัดทำบัญชีเป็นรายปี

4. ปัญหาด้านการควบคุมบัญชี

วัดขนาดเล็ก การจัดเก็บเอกสารบันทึกข้อมูลด้านบัญชีไม่ถูกต้อง ไม่ครบถ้วน และไม่แยกประเภทบัญชี จัดทำรายงานทางการเงินและเก็บเองที่วัด ไม่ได้เผยแพร่จัดทำรายงานทางการเงิน และไม่มีการตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาต วัดขนาดกลาง และวัดขนาดใหญ่ ไม่มีการตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาต เป็นเพราะวัดเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร การจัดทำบัญชีจึงยังไม่มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาควบคุมการจัดทำบัญชีให้ถูกต้องตามหลักการ ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาความไม่โปร่งใส ทุจริต ได้ สอดคล้องกับ พิรณัฐ ยาทิพย์ และกรรณิการ์ จะกอ (2554 : 1) ไม่สามารถเข้าไปรู้เห็นหรือรับทราบผลการดำเนินการบริหารจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติของวัด และสอดคล้องกับ ธัญลักษณ์ ลีลาตระกูล (2556 : 61) พบว่า วัดขาดการควบคุมเอกสาร วัดมีการจัดเก็บเอกสารบันทึกข้อมูลด้านบัญชีไม่ถูกต้อง ไม่ครบถ้วน และไม่แยกประเภทบัญชี และสอดคล้องกับ นฤพนธ์ เมืองจันทร์ และศิวัช ศรีโศคางกุล (2562 : 167-180) พบว่า วัดไม่มีรายงานทางการเงินที่เป็นไปตามหลักการของการจัดทำบัญชี การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัดยังอยู่ในวงจำกัด โดยวัดจัดทำรายงานทางการเงินและเก็บไว้เองที่วัด มิได้มีการเผยแพร่ให้สาธารณชนได้รับทราบรวมทั้งวัดขาดกลไกในการกำกับดูแลที่จะให้มีการบริหารเงินที่สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการ และสอดคล้องกับ ณา จันทร์สม (2557: 107-141) พบว่า การจัดทำการทำงานของวัดไม่เป็นไปตามหลักมาตรฐานบัญชีที่รับรองโดยทั่วไป และยังไม่มีการตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีที่ได้รับอนุญาต

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สำนักงานพระพุทธศาสนา ควรแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ด้านการจัดทำบัญชีเข้ามาดูแล และแนะนำการจัดทำบัญชีให้กับวัด

1.2 สำนักงานพระพุทธศาสนา ควรจัดอบรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำบัญชี การตรวจสอบ และการควบคุมภายในให้กับไวยาวัจกร

1.3 การเก็บรักษาเงินผลประโยชน์ที่ไวยาวัจกรเป็นผู้เก็บรักษา สามารถเก็บรักษาได้มากกว่า 3,000 บาท ขึ้นไป

1.4 สำหรับวัดขนาดเล็ก เสนอให้เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดทำบัญชีและตรวจสอบบัญชีเองตามความเหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาต่อไปควรมีการเก็บข้อมูลแนวทางการแก้ปัญหาเมื่อเกิดการทุจริตสำหรับการจัดทำบัญชี หรือศึกษาการจัดทำโปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการจัดทำบัญชีวัด และการวิจัยในอนาคตควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังจังหวัดต่าง ๆ และควรมีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อให้การศึกษามีความสมบูรณ์มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กนก แสนประเสริฐ และคณะ. (2545). *การจัดการดูแลทรัพย์สินและศาสนสมบัติของวัด*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ขวัญสุรางค์ ขำแจ่ม. (2543). *การจัดทำบัญชีของวัดในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาบัญชีมหาบัณฑิต. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณดา จันทร์สม. (2555). *การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ณดา จันทร์สม. (2557). *การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย: ความสอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล*. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*, 54(1), 107-141.
- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวัดณ์. (2552). *พุทธศาสนา สาระและพัฒนาการ*. กรุงเทพมหานคร: สัมคคีสาส์น.

- ฉัญลักษณ์ ลีลาตระกูล. (2556). *การศึกษาวิธีปฏิบัติและปัญหาในการจัดทำบัญชีของวัดไทยในอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี*. การค้นคว้าอิสระการบัญชีมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นฤพนธ์ เมืองจันทร์ และศิวัช ศรีโศคางกุล. (2562). การบริหารจัดการเงินสนับสนุนจากภาครัฐ เงินบริจาค และทรัพย์สินของวัด. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 12 (5), 167-180.
- พระมหาทวี โพธิเมธี (โพธิ์ตาด) (2559). การบริหารการเงินของวัดตามหลักธรรมมาภิบาลศึกษากรณีวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 11(37), 11-22.
- พีรณัฐ ยาทิพย์ และกรรณิการ์ จะกอ. (2554). *การจัดทำบัญชีของพระอารามหลวงในเขตพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยราชพฤกษ์.
- สภาพัฒน์แห่งชาติ. (2558). วาระปฏิรูปพิเศษ 5: การปฏิรูปแนวทางและมาตรการปกป้องพิทักษ์กิจการพระพุทธศาสนา. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 12 ตุลาคม 2562. แหล่งที่มา: <http://www.tfac.or.th/Article/Detail/94713>
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี. (2562). *สรุปบัญชีรายรับ-รายจ่าย ประจำปี 2562*. อุดรธานี: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอุดรธานี.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2550). *คู่มือไวยาวัจกร*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม. (2560). มติ มส.สั่งทุกวัดส่งบัญชีทรัพย์สินภายใน ก.ย. นี้. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2561. แหล่งที่มา: <http://www.dailynews.co.th/education/336207>